แหล่งข้อมูลและวิจัยเกี่ยวกับประเทศไทยในฝรั่งเศส

Laurent HENNEQUIN*
กรรณิกา จรรย์แสง แปล**

บทความนี้เขียนขึ้นสืบเนื่องจากบทความ "ตามรอยเอกสารว่าด้วยสยามในฝรั่งเศส" ของ กรรณิกา จรรย์แสง, ในวารสารเดียวกัน[๑] ซึ่งกล่าวถึงแหล่งข้อมูลโดยเฉพาะเอกสารจดหมายเหตุที่ว่าด้วยสยามในประเทศฝรั่งเศส ตามโครงการสืบค้นและจัดเก็บข้อมูลเพื่อการค้นคว้าวิจัยฝรั่งเศส-ไทยศึกษา[๒] ผู้เขียนได้ทำการสำรวจแหล่งข้อมูลและศูนย์วิจัยในฝรั่งเศส ที่นอกเหนือไปจากแหล่งเอกสารจดหมายเหตุที่ระบุไว้ จึงนำมาเสนอไว้ในบทความนี้ เพื่อเป็นประโยชน์ต่อผู้ประสงค์จะค้นคว้าวิจัยในโอกาสต่อไป

เริ่มจากแหล่งจดหมายเหตุของกระทรวงกลาโหมฝรั่งเศส ซึ่งแยกเป็นสามส่วน คือ ฝ่ายบริการเอกสารทางประวัติศาสตร์ของ *กองทัพบก[๓] *กองทัพเรือ[๔] และ กองทัพอากาศ[๕] ผู้เขียนมีโอกาสเข้าไปสำรวจในสองแหล่งแรกเท่านั้น เอกสารส่วนใหญ่ที่ว่าด้วยสยามเริ่มตั้งแต่ช่วงกึ่งหลังคริสตศตวรรษที่ ๑๙ เมื่อฝรั่งเศสแผ่ขยายอาณานิคมเข้ามาในอินโดจีน ส่วนงานประวัติศาสตร์ของกองทัพเรือยังคงเก็บเอกสารจดหมายเหตุว่าด้วยการเจริญสัมพันธไมตรีระหว่างพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ และสมเด็จพระนารายณ์ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับกองทัพเรือไว้ แต่ที่สำคัญและมี

---

* อาจารย์ชาวต่างประเทศ ภาควิชาภาษาฝรั่งเศส คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประจำภาควิชาภาษาฝรั่งเศส คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

๑ กรรณิกา จรรย์แสง "ตามรอยเอกสารว่าด้วยสยามในฝรั่งเศส" *อักษรศาสตร์ศิลปากร* ๑๔.๒ ๒๕๓๖ หน้า ๘๔-๙๖

๒ ศูนย์ข้อมูลและวิจัยฝรั่งเศส-ไทยศึกษา ภาควิชาภาษาฝรั่งเศส คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร นครปฐม ๗๓๐๐๐

๓ Service Historique de l'Armée de Terre, Pavillon du Roi, Château de Vincennes, 94300 Vincennes.

๔ Service Historique de la Marine, Pavillon de la Reine, Château de Vincennes, 94300 Vincennes.

๕ Service Historique de l'Armée de l'Air, Château de Vincennes, 94300 Vincennes.

รายชื่อที่มีเครื่องหมาย* กำกับ มีรายละเอียดหรือเอกสารหาอ่านได้ที่ศูนย์ข้อมูลฯ

ให้สืบค้นได้มากมายคือส่วนเอกสารประวัติศาสตร์ในช่วงคริสตศตวรรษที่ ๑๙ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสนใจของฝรั่งเศสที่มีต่อดินแดนแถบนี้ ผู้เขียนจะขอระบุเอกสารที่น่าสนใจบ้างพอสังเขป เช่น ในส่วนงานประวัติศาสตร์กองทัพบกมี *ข้อปฏิบัติและข้อมูลว่าด้วยภารกิจของ กูเปต์ และ นิโกล็อง ในสยาม (ตุลาคม ๑๘๘๗–มิถุนายน ๑๘๘๘) (Instructions et renseignements sur la mission Cupet et Nicolon au Siam (octobre 1887-juin 1888))*, *รายงานการปฏิบัติงานของคณะกรรมการกำหนดชายแดนระหว่างอินโดจีนกับสยาม (Rapport de la commission de délimitation de la frontière entre l'Indochine et le Siam)*, *การส่งกองกำลังไปสยาม 1893–1897 (Détachement de la légion envoyé au Siam (1893-1897))* เป็นต้น ในส่วนงานประวัติศาสตร์กองทัพเรือ มีเอกสารสำคัญเช่น *เอกสารปัญหาว่าด้วยสยาม 1893 (Affaire du Siam (1893)*, *ข้อมูลว่าด้วยสถานการณ์ ทางการทหารและการเมืองในสยาม (Renseignements sur la situation militaire et politique au Siam)* เอกสารเหล่านี้ให้ข้อมูลสำคัญว่าด้วยความสัมพันธ์อันไม่ราบรื่นระหว่างประเทศฝรั่งเศสและประเทศสยาม โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับกรณีพิพาทเรื่องเขตแดนในสมัยรัตนโกสินทร์ ลักษณะเอกสารเป็นทั้งคำสั่งให้ปฏิบัติจากเจ้าหน้าที่ระดับสูงที่กรุงปารีส รายงานของเจ้าหน้าที่ฝรั่งเศสที่ปฏิบัติงานในท้องถิ่น ตลอดจนข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ที่เจ้าหน้าที่ส่งไปให้รัฐบาลทางปารีส ซึ่งจะช่วยให้ผู้อ่านเชื่อมโยงเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นได้กระจ่างชัดขึ้นในกรณีที่เอกสารไทยไม่สมบูรณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เหตุการณ์เรือรบฝรั่งเศสที่ปากน้ำเจ้าพระยาในปี ร.ศ. ๑๑๒ (๑๘๙๓) นอกจากนี้ยังมีข้อมูลที่น่าสนใจเกี่ยวกับสยามทางภูมิศาสตร์และประชากรของดินแดนที่ห่างไกลบางส่วนในสยาม ซึ่งฝ่ายทหารหรือเจ้าหน้าที่ฝรั่งเศสเท่านั้นที่บันทึกไว้

พระบรมสาทิสลักษณ์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ตีพิมพ์ใน
หนังสือพิมพ์ L'illustration
วันที่ ๑ เมษายน ค.ศ.๑๘๙๓

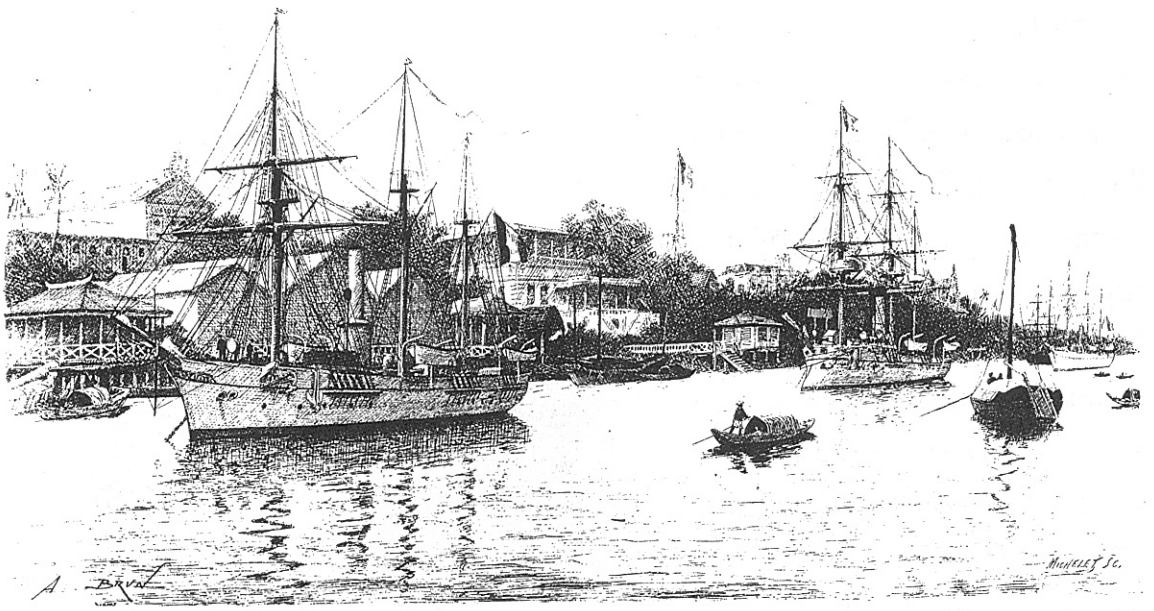

เรือรบฝรั่งเศสจอดหน้าสถานทูตฝรั่งเศส เมื่อวันที่ ๑๔ กรกฎาคม ร.ศ.๑๑๒ L'illustration วันที่ ๒๒ กรกฎาคม ๑๘๙๓ หน้า ปก

นอกจากเหตุการณ์ช่วงแผ่ขยายอาณานิคมของมหาอำนาจตะวันตกแล้ว ยังมีเอกสารที่ชวนค้นคว้าสำหรับผู้สนใจประวัติความสัมพันธ์ไทย-ฝรั่งเศสและประวัติศาสตร์ประเทศไทยโดยตรง ในช่วงสงครามโลกทั้งสองครั้ง เป็นต้นว่าแฟ้มเอกสารต้อนรับทหารไทยในประเทศฝรั่งเศสเมื่อปี ค.ศ.๑๙๑๘ ยุทธศาสตร์ท่าทีของไทยในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง การรุกล้ำและยึดครองมณฑลที่เป็นของเขมรในปัจจุบัน ขอยกตัวอย่างเอกสารชุดหนึ่งของฝ่ายงานประวัติศาสตร์กองทัพบกที่ระบุชื่อรายการเอกสารเป็นต้นว่า *การปฏิวัติรัฐประหาร พ.ศ.๒๔๙๒ และ ๒๔๙๔ สัญญาสงบศึกไทย-ฝรั่งเศส, ความสัมพันธ์ไทย-ฝรั่งเศส, การร่วมมือทางทหารไทย-ฝรั่งเศส ข้อตกลงและปฏิบัติการ "อรัญญา" (๑๙๔๑-๑๙๔๘), เหตุการณ์ชายแดนฝรั่งเศส-ไทย, ความช่วยเหลือของไทยต่อเวียตมินห์ การค้าอาวุธ, ปัญหาอุตรดิตถ์, การรุกล้ำชายแดน, ปัญหามณฑลเขมรที่สยามยึดครอง (๑๙๔๖-๑๙๕๓) (Coups d'état de 1949 et de 1951; relations franco-siamoises ; conventions de paix entre la France et la Thaïlande ; les relations franco-siamoises ; collaboration militaire entre la France et le Siam : convention, opération Aranya (1941-1948) ; incidents de frontière entre la France et la Thaïlande; aide thaïlandaise au Vietminh, trafic d'armes ; affaire d'Outaradit ; violations de territoires ; affaires des provinces cambodgiennes occupées par le Siam (1946-1953).)*

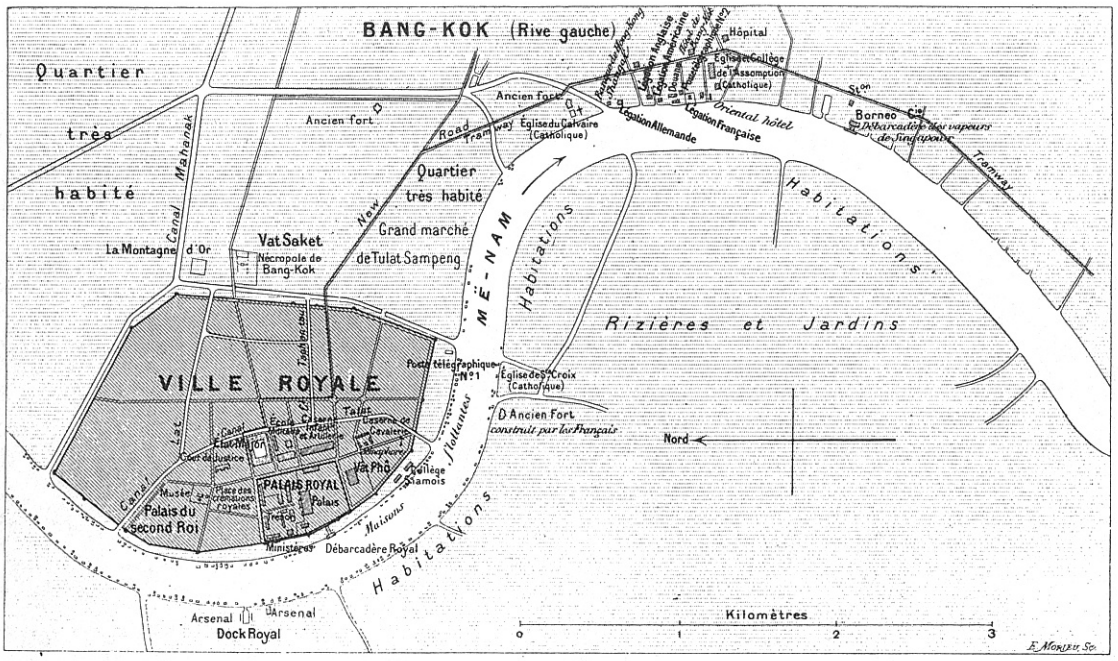

แผนที่กรุงเทพฯ ในสมัยรัชกาลที่ ๕ L'illustration ๒๒ กรกฎาคม ๑๘๙๓ หน้า ๖๔

อนึ่งฝ่ายงานประวัติศาตร์ของกองทัพบกยังเก็บรักษาแผนที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ของสยามไว้ด้วย เป็นต้นว่าแผนที่ราชอาณาจักรสยาม ฝีมือบาทหลวงโกโรเนลลี ปี พ.ศ.๒๒๓๐ (Père Coronelli 1687) แผนที่สยามและประเทศเพื่อนบ้าน ในปี พ.ศ.๒๔๓๗ (ค.ศ.๑๘๙๔)

นอกจากงานเอกสารจดหมายเหตุแล้ว ฝ่ายงานประวัติศาตร์ทั้งของกองทัพบกและกองทัพเรือยังมีส่วนห้องสมุดเก็บหนังสือเอกสารที่น่าสนใจทางด้านการทหารและทั่ว ๆ ไป มีเอกสารอยู่หลายเล่มว่าด้วยประเทศในอินโดจีนให้ข้อมูลทางภูมิศาสตร์ประชากร และฝ่ายงานประวัติศาสตร์กองทัพเรือ มีหนังสือบันทึกการเดินทางของบาทหลวงและนักการทูต ตั้งแต่สมัยคริสตศตวรรษที่ ๑๗ ถึงปัจจุบัน ส่วนวารสารที่น่าสนใจ ตั้งแต่คริสตศตวรรษที่ ๑๙ มีบรรณานุกรมเรียงชื่อบทความไว้อย่างเป็นระบบ สะดวกต่อการค้นคว้าเป็นอย่างยิ่ง

ห้องสมุดทางการที่เป็นแหล่งข้อมูลค้นคว้าว่าด้วยเอเชียที่น่าสนใจมีอีกสองแห่ง คือที่ *ห้องสมุดพิพิธภัณฑ์มานุษยวิทยา (Musée de l'Homme)[๖] และ *ห้องสมุดพิพิธภัณฑ์กีเมต์ (Musée Guimet)[๗] แห่งแรกเป็นแหล่งค้นคว้าข้อมูลทางด้านมานุษยวิทยาโดยเฉพาะ จุดประสงค์หลักเพื่อให้บริการจัดเก็บเอกสารว่าด้วยชาติพันธุ์วรรณาต่าง ๆ ในโลก ส่วนเอกสารว่า

---

[๖] 17, Palais de Chaillot, place du Trocadéro. 75016 Paris.

[๗] 6, Place Iéna, 75016 Paris.

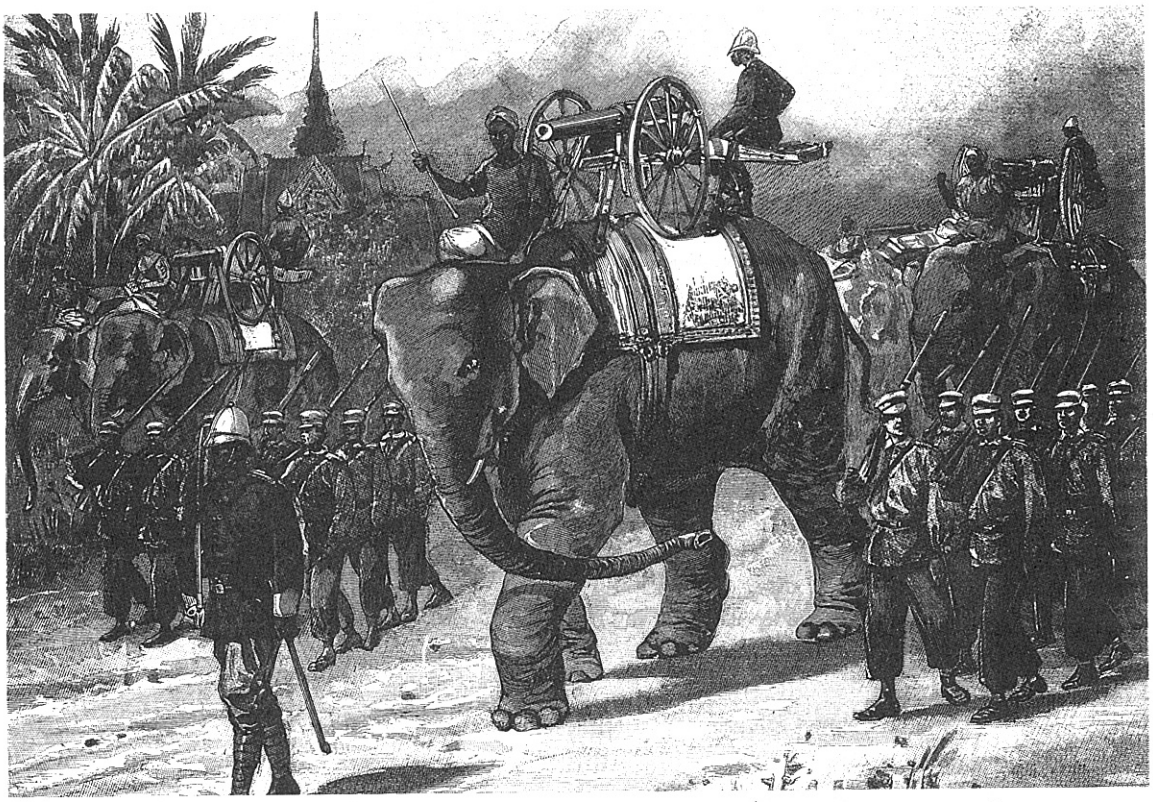

ทหารไทยไปรบฝรั่งเศสที่ฝั่งแม่น้ำโขง ร.ศ. ๑๑๒ Le petit journal วันที่ ๒๙ กรกฎาคม ๑๘๙๓ หน้า ๒๔๐

ด้วยประเทศไทยและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีอยู่ไม่มากนัก ทั้งนี้ด้วยมีข้อตกลงกับศูนย์ CEDRASEMI (ซึ่งผู้เขียนจะกล่าวถึงต่อไป) ให้เป็นผู้รับผิดชอบจัดเก็บเอกสารเกี่ยวกับภูมิภาคนี้ ที่ผู้เขียนเห็นว่าน่าสนใจระบุไว้ในบัตรรายการแห่งนี้คือเอกสารบันทึกการเดินทางนับย้อนหลังไปถึงคริสตศตวรรษที่ ๑๗ ซึ่งมีอายุมากกว่า ๓๐๐ปี อาทิบันทึกการเดินทางของ บาทหลวง เดอ ชัวซี ลาลูแบร์ และ *บันทึกภารกิจปฏิบัติงานของสังฆราชฝรั่งเศสในอาณาจักรสยาม โกแช็งจีน เขมร ตังเกี๋ย ฯลฯ* ในช่วงปี ค.ศ.๑๖๗๒ ถึง ๑๖๗๕ (*Relations des missions des évesques français aux Royaumes de Siam, de la Cochinchine, du Cambodge, du Tonkin etc.* de 1672 à 1675) ส่วนบันทึกนักเดินทางในช่วงคริสตศตวรรษที่ ๑๙ หรือตอนต้นคริสตศตวรรษที่ ๒๐ มีอยู่มากมาย ดังเช่นหนังสืออาณาจักรสยาม (**Le royaume de Siam*) ของ Amédée Gréhan ซึ่งตีพิมพ์ในปี ค.ศ.๑๘๖๘ (พ.ศ.๒๔๒๑) ที่พิพิธภัณฑ์มานุษยวิทยายังมีบริการห้องสมุดภาพถ่าย แต่ผู้เขียนไม่ได้แวะเข้าไปสำรวจ

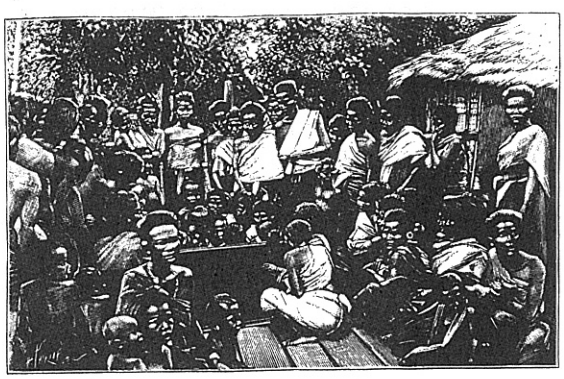

ชาวลาวสนใจฟังทีบเสียง L'illustration วันที่ ๒๗ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๘๙๓ หน้า ๔๒๕

ยักษ์หน้าวัดแจ้ง L'illustration วันที่ ๕ สิงหาคม ค.ศ. ๑๘๙๓ หน้า ๑๑๒

ห้องสมุดพิพิธภัณฑ์กีเมต์เป็นส่วนหนึ่งของพิพิธภัณฑ์ว่าด้วยศิลปโบราณคดีของดินแดนเอเชียที่มีชื่อเสียงแห่งหนึ่งของยุโรป ห้องสมุดที่นี่มีระบบจัดเก็บเอกสารตามหัวเรื่องว่าด้วยศิลปะ โบราณคดี ประวัติศาสตร์ ฯลฯ และแบ่งแยกย่อยเป็นแต่ละประเภท ข้อมูลเอกสารส่วนใหญ่เน้นหนักไปทางด้านศิลปะและโบราณคดี เล่มที่น่าสนใจเป็นผลงานของ หลุยส์ ฟูรเนอโร *(Le Siam ancien)* ซึ่งระบุชื่อ ทำเล และ ข้อมูลเกี่ยวกับโบราณสถานในอาณาจักรสยามช่วงปลายคริสตศตวรรษที่ ๑๙ นอกจากนี้ เป็นผลงานวิชาการทางศิลปโบราณคดีที่น่าสนใจเป็นต้นว่า *บทความหลายชิ้นว่าด้วยศิลปะมอญในนครปฐม ผลงานของ ปีแยร์ ดือปอง (Pierre Dupont) รวมทั้งวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอก เช่น งานของ ศาสตราจารย์ ดร. ม.ร.ว. สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์ เรื่อง *การศึกษาปราสาทเขาพนมรุ้ง : ประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม และ ภาพแกะสลัก* (Suriyavudh Suksvasti, *Etude sur le temple de Prasat Khao Phanom Rung : histoire, architecture et iconographie*. 1985) เอกสารจำนวนหนึ่งอยู่ในรูปแบบของบทความที่ตีพิมพ์ในวารสารต่าง ๆ หรือเอกสารชุดเฉพาะเรื่อง แต่ค้นหาได้ง่ายจากบัตรหัวเรื่อง ทั้งยังมีห้องสมุดภาพเฉพาะสาขาแยกเป็นเอกเทศ

คราวนี้ลองหันมาสำรวจห้องสมุดสถานศึกษาและสถาบันค้นคว้าวิจัยกันดูบ้าง เริ่มจากห้องสมุดมหาวิทยาลัยมีชื่อ คือ *ซอร์บอนน์ (Sorbonne) แม้จะเป็นห้องสมุดที่ให้บริการเอกสารในลักษณะทั่วไป แต่ผู้ค้นคว้าศึกษาว่าด้วยประเทศไทยจะค้นพบเอกสารน่าสนใจที่หาไม่ได้ในที่อื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิทยานิพนธ์

ทหารเกณฑ์สยามที่ลาว L'illustration วันที่ ๒๗ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๘๙๓ หน้าปก

อันเป็นผลงานของนักศึกษาฝรั่งเศสหรือนักศึกษาไทย เป็นต้นว่าวิทยานิพนธ์ของ ชารลส์ เลอมีร เรื่อง *ฝรั่งเศสกับสยาม, ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๖๖๒ ถึง ๑๙๐๓* ที่เสนอในปี ๒๔๔๖ (Charles Lemire, *La France et le Siam. Nos relations de 1662 à 1903*. 1903) หรือ งานวิทยานิพนธ์ ของ ศาสตราจารย์ ดร. กนต์ธีร์ ศุภมงคล เรื่อง *ประเทศไทยและความสัมพันธ์กับฝรั่งเศส* ซึ่งเสนอในปี ๒๔๘๓ (Kontsri Subamonkala, *La Thaïlande et ses relations avec la France*. 1940) ส่วนหนังสือเล่มที่น่าสนใจแม้เพียงอ่านชื่อคือผลงานของพันตรี แฟรนังด์ แบรนารด์ ที่ว่าด้วยความขัดแย้งระหว่างไทยและฝรั่งเศสในช่วงศตวรรษที่ ๒๐ เรื่อง *ความมั่นคงในอินโดจีนและจักรวรรดินิยมสยาม* ปี ๒๔๘๐ (Colonel Fernand Bernard, *La sécurité de l'Indo-Chine et l'impérialisme siamois*. 1937)

*ห้องสมุดสถาบันภาษาและวัฒนธรรมตะวันออกแห่งชาติ[๘] (Institut National des Langues et Civilisations Orientales-INALCO ที่ชาวฝรั่งเศสเรียกโดยชื่อย่อว่า Langues' O) เป็นแหล่งเอกสารข้อมูลว่าด้วยเอเชียแหล่งใหญ่และสำคัญที่สุดแหล่งหนึ่งในฝรั่งเศส สถาบันนี้ก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ.๒๓๓๘ เพื่อเป็นแหล่งให้การศึกษาทางด้านภาษาและวัฒนธรรมแก่ผู้สนใจเรียนและค้นคว้าว่าด้วยตะวันออกศึกษา ในปี ๒๔๔๒ สถาบันฯ เปิดแผนกภาษา

[๘] 2, rue de Lille, 75007 Paris.

ไทยในภาควิชาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในเมื่อเป็นภาควิชาเก่าแก่ไม่น้อย จึงมีหนังสือจำนวนมากพอสมควร และมีหนังสือโบราณที่มีอายุมากกว่าภาควิชาหรือสถาบันอีก ระบบการเก็บเอกสารและการจำแนกบัตรรายการมีอยู่สามลักษณะ ประเภทแรกเป็นบัตรรายการในรูปของไมโครฟิล์ม เป็นเอกสารใหม่ที่สุด ประเภทที่สองเป็นบัตรรายการทั่วไปที่อยู่ในตู้บัตรธรรมดา และประเภทที่สามจัดบัตรรายการเป็นสมุดสำหรับหนังสือเก่าหายากตามหัวเรื่องแยกย่อยตามประเภท สมุดบัตรประเภทที่สามนี้น่าสนใจมากที่สุดสำหรับผู้สนใจค้นคว้าเรื่องประเทศไทย ผู้ค้นคว้าจะพบรายชื่อเอกสารหนังสือเก่าได้โดยง่ายสืบย้อนไปถึงคริสตศตวรรษที่ ๑๗ เช่น *คำกราบบังคมทูลของราชทูตสยามต่อพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ วันอังคารที่ ๑๔ มกราคม ๑๖๘๗ (Harangue faite à Sa Majesté par les Ambassadeurs du Roy de Siam le mardi 14 janvier 1687 à leur audience de congé.* 1687) หรือ *บันทึกสังเกตการณ์ทางฟิสิกส์และคณิตศาสตร์เพื่อประกอบการศึกษาธรรมชาติ ดาราศาสตร์ และภูมิศาสตร์ โดยบาทหลวงเยซูอิตฝรั่งเศสจากราชบัณฑิตยสภาวิทยาศาสตร์แห่งกรุงปารีส ซึ่งราชสำนักฝรั่งเศสส่งไปปฏิบัติภารกิจในเมืองจีนในฐานะนักคณิตศาสตร์ ปี ๒๒๓๑ (Observations physiques et mathématiques pour servir à l'histoire naturelle et à la perfection de l'astronomie et de la géographie, envoyés dans Siam à l'Académie royale des sciences à Paris par les Pères jésuites français qui vont à la Chine en qualité de mathématiciens du Roy.* 1688) เป็นต้น

ส่วนเอกสารเก่าสมัยหลังในยุคอาณานิคมมีจำนวนมาก ทั้งที่เป็นเอกสารพยานเหตุการณ์และเอกสารหลักฐานสมัยนั้น อาทิเช่น *บันทึกรายวันของผู้บังคับการเรือลาโกเม็ด จีน สยาม ญี่ปุ่น ปี พ.ศ.๒๔๔๐* ของ หลุยส์ ดารติจ ดือ ฟุรเนต์ (Louis Dartige du Fournet, *Journal d'un commandant de* ***La Comète,*** *Chine - Siam - Japon.* 1897), *สยามการพาณิชย์และการเดินเรือที่ท่าเรือ บางกอกช่วง ปี ๒๔๓๘* ของ เอเตียน ลอรจู (Étienne Lorgeou, *Siam, commerce et navigation du port de Bangkok pendant l'année 1890.* 1892) *คำประกาศว่าด้วยราชอาณาจักรสยามและเรื่องอื่น ๆ ระหว่างสหราชอาณาจักรอังกฤษและสาธารณรัฐฝรั่งเศส ลงนามที่กรุงลอนดอน วันที่ ๑๕ มกราคม ค.ศ.๑๘๙๖ Declaration between Great Britain and France with regard to the Kingdom of Siam and other matters signed at London, January 15, 1896.*) สำหรับระเบียบวิธีการขออ่านเอกสารจากตู้บัตรรายการว่าด้วยเอกสารเก่า ผู้ค้นคว้าจะต้องมีจดหมายรับรองจากสถาบันหรืออื่น ๆ ประกอบ นอกจากนี้ภาควิชาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แห่งสถาบันภาษาและวัฒนธรรมตะวันออกแห่งชาติ ยังตีพิมพ์วารสารวิชาการชื่อ *Les Cahiers de l'Asie du Sud-Est ตั้งแต่ ปี ๒๕๒๐ มีบทความว่าด้วยประเทศต่าง ๆ ทางด้านมานุษยวิทยา วรรณคดี ประวัติศาสตร์ ภาษาศาสตร์ ฯลฯ

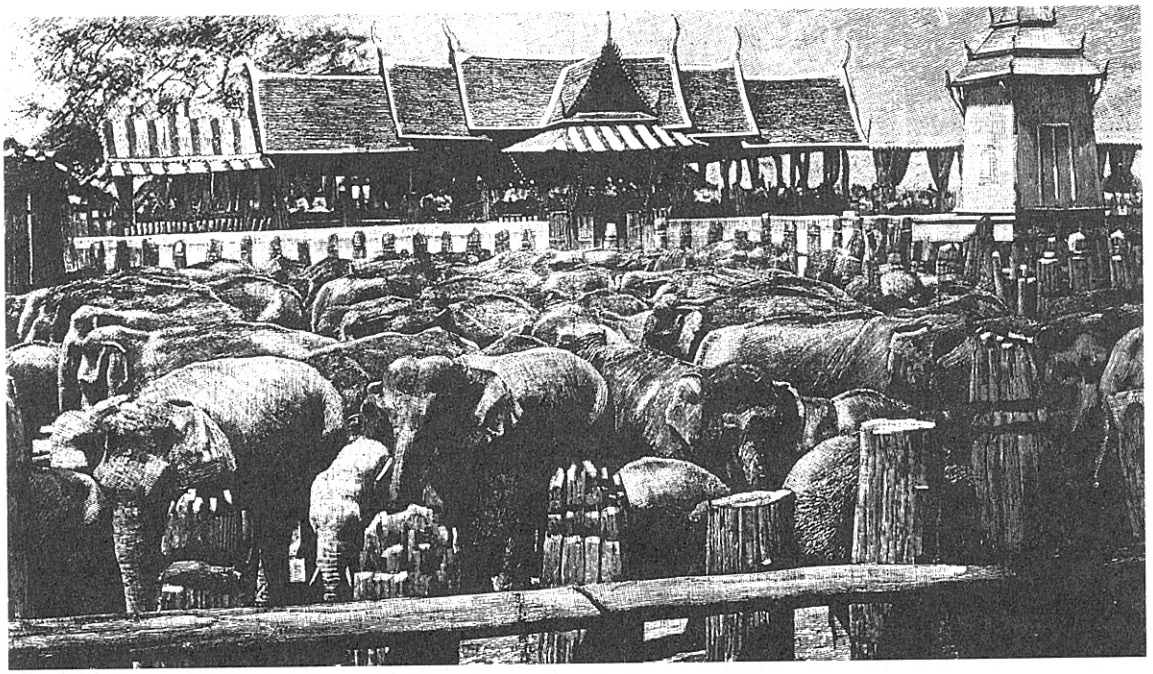

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวประทับทอดพระเนตรช้างในเพนียด
เพื่อทรงเลือกช้างไปใช้งาน L'illustration วันที่ ๑ เมษายน ค.ศ. ๑๘๙๓ หน้า ๒๔๙

สถาบันค้นคว้าวิจัยเก่าแก่ว่าด้วยเอเชียอีกแหล่งหนึ่งในฝรั่งเศส คือสถาบันฝรั่งเศสแห่งปลายบูรพทิศ (École Française d'Extrême-Orient, EFEO)[๙] ซึ่งก่อตั้งขึ้นในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ เพื่อวิจัยอารยธรรมในเอเชียตะวันออกไกล ห้องสมุด EFEO ให้บริการเอกสารหนังสือเกี่ยวกับหลายประเทศในหลายภาษา สำหรับนักศึกษาหรือนักวิจัยที่อยู่ในฝรั่งเศส สถาบันจัดทำ *บรรณานุกรมเอกสารเกี่ยวกับประเทศไทยในปี ๒๕๓๒[๑๐] แสดงเอกสารที่มีอยู่อย่างละเอียด นอกจากนี้ยังมีอีกสองโครงการที่น่าสนใจในระบบการจัดเอกสาร คือ ดรรชนีเอกสารสิ่งตีพิมพ์ว่าด้วยประเทศไทย ที่มีอยู่ที่ EFEO และบรรณานุกรมเอกสารว่าด้วยศาสนาพุทธในประเทศไทย

สถาบันฝรั่งเศสแห่งปลายบูรพทิศมีสาขาในประเทศไทยตั้งอยู่ที่เชียงใหม่[๑๑] ที่นี่มีโครงการวิจัยเกี่ยวกับศาสนาพุทธในสมัยโบราณ การตีความคำสอนศาสนาพุทธ และ วรรณคดีลาวเขิน ห้องสมุดของสถาบันที่เชียงใหม่เน้นการจัดเก็บเอกสารว่าด้วยศาสนาพุทธเช่นเดียวกัน

---

[๙] 22, avenue du Président Wilson, 75016 Paris.

[๑๐] Christiane Rageau, Louis Gabaude et Pisamaï Charoensab : *Catalogue du fonds thaï de la bibliothèque centrale de l'École Française d'Extrême-Orient à Paris.* Paris, 1989.

[๑๑] 6, Soï 9, Thanon Nimanhemind, Tambol Suthep, Chiang Maï 50 000. Tel. (053) 222 681.

ปัจจุบัน รัฐบาลฝรั่งเศสมีนโยบายกระจายศูนย์การศึกษาและวิจัยออกจากกรุงปารีสไปอยู่ต่างจังหวัด สถาบันวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับเอเชียอาคเนย์หรือสถาบันที่ขึ้นกับสภาวิจัยแห่งชาติ (Centre National de la Recherche Scientifique, CNRS) จึงต้องย้ายไปอยู่ทางภาคตะวันออกเฉียงใต้ของฝรั่งเศสที่เมืองแอ็กส์ อัง โปรวองส์ (Aix-en-Provence) ปัจจุบันมีการย้ายบางสถาบันไปแล้ว แต่ว่าบางสถาบันยังไม่แน่ใจว่าจะถูกย้ายหรือไม่ และยังมีบางสถาบันที่ยังคงอยู่ในปารีส

เริ่มจากโครงการศูนย์จดหมายเหตุโพ้นทะเลของหอจดหมายเหตุแห่งกรุงปารีส (Archives d'Outre-Mer)[๑๒] ย้ายไปอยู่ที่แอ็กส์ อัง โปรวองส์ ตั้งแต่ พ.ศ.๒๕๓๓ เป็นศูนย์ที่จัดเก็บจดหมายเหตุหลายประเภทรวมทั้งจดหมายเหตุเกี่ยวกับอินโดจีนด้วย มีสถาบันประวัติศาสตร์ศึกษาว่าด้วยประเทศโพ้นทะเล (Institut d'Histoire des Pays d'Outre-Mer, IPHOM)[๑๓] ซึ่งเป็นสถาบันวิจัย และสอนเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของประเทศโพ้นทะเล และมีผลงานเกี่ยวกับประเทศไทย อนึ่งยังมีโครงการที่จะตั้งศูนย์ข้อมูลเกี่ยวกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในที่เดียวกัน

การที่รวมศูนย์สถาบันวิชาการต่าง ๆ มาอยู่ในแหล่งเดียวกันได้ก่อให้เกิดผลกระทบที่สำคัญ คือสถาบันหลักในเรื่องเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้แตกสลาย โดยศูนย์ข้อมูลและวิจัยเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีปและหมู่เกาะ (Centre de Documentation et de Recherches sur l'Asie du Sud-Est et le Monde Insulindien, CEDRASEMI) ที่เป็นหน่วยงานวิจัยแหล่งใหญ่และสำคัญได้ถูกแยกย่อยเป็นหน่วยงานเล็ก ๆ ที่ ตั้งอยู่ในแหล่งต่าง ๆ ดังจะกล่าวถึงโดยย่อต่อไป

ส่วนหน่วยงานที่เกี่ยวกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และประเทศไทย มีศูนย์มานุษยวิทยาว่าด้วยอินโดจีนใต้และคาบสมุทรอินโดจีน (Centre d'Anthropologie de la Chine du Sud et de la Péninsule Indochinoise, CACSPI[๑๔]) ที่ก่อตั้งเมื่อปี ๒๕๓๒ เน้นงานวิจัยสามเรื่อง คือ การจัดตั้งระบบการเมือง, เอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรม, และภูมิปัญญาการรักษาโรคแบบพื้นบ้าน นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยค้นคว้าเกี่ยวกับชนเผ่าไท

หน่วยงานวิจัยเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และดินแดนในมหาสมุทรแปซิฟิก (Laboratoire Asie du Sud-Est et Monde Austronésien, LASEMA)[๑๕] ก่อตั้งเมื่อปี ๒๕๓๔ เน้นการศึกษาทางด้านมานุษยวิทยา มีโครงการalignment ศึกษาวิจัยเปรียบเทียบทางวัฒนธรรมด้านภาษาศาสตร์และชาติพันธุ์ โครงการศึกษาโภชนาการ และโครงการศึกษาวิจัยว่าด้วยทะเลและการเดินเรือ

---

[๑๒] กรรณิกา จรรย์แสง เรื่องเดียวกัน

[๑๓] 3-5, avenue Pasteur, 13261 Aix-en-Provence.

[๑๔] 27, rue Damesme, 75013 Paris.

[๑๕] 22, rue d'Athènes, 75009 Paris.

สถาบันวิจัยเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Institut de Recherche sur le Sud-Est Asiatique, IRSEA)[๑๖] ก่อตั้งเมื่อปี ๒๕๓๖ ตั้งอยู่ที่เมืองแอ็กส์ อัง โปรวองส์ จัดตั้งขึ้นเพื่อให้บริการทางด้านการศึกษา วิจัย และเป็นแหล่งข้อมูล งานวิจัยประจำของ IRSEA คือการศึกษาเปรียบเทียบทางด้านชาติพันธุ์วรรณนา สังคมวิทยา และประวัติศาสตร์ อีกทั้งยังสนใจที่จะศึกษาวิจัยร่วมกับสาขาอื่น ๆ เช่นภาษาศาสตร์ ภูมิศาสตร์ รัฐศาสตร์ สถาปัตย-กรรม และ โบราณคดี นอกจากนี้ IRSEA ยังให้บริการทางด้านเอกสารข้อมูลแก่นักศึกษาและนักวิจัยโดยทั่วไป[๑๗] นักวิจัยของหน่วยนี้สนใจศึกษาค้นคว้าทั้งในแง่ภูมิภาคและในแง่หัวเรื่อง เช่น งานวิจัยเกี่ยวกับประเทศไทย ศึกษาเรื่องการอพยพของชาวจีนในประเทศไทย ส่วนที่เป็นผลงานวิจัยเฉพาะเรื่อง เช่นการศึกษาเกี่ยวกับนกในแง่ของสัญลักษณ์ และ สุนทรียศาสตร์ และการแพทย์แผนโบราณ

หน่วยงานวิจัยทั้งสามแห่งเคยตีพิมพ์ผลงานร่วมกัน เช่นรวมบทความเล่มหนึ่งว่าด้วยเกลือในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ (**Le sel de la vie en Asie du Sud-Est*) และหน่วย CEDRASEMI เดิม ตีพิมพ์วารสารวิชาการ (*Asie du Sud-Est et Monde Insulindien, ASEMI*) บทความที่ตีพิมพ์ ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาเปรียบเทียบทางด้านชาติพันธุ์วรรณนา ซึ่งภายหลังที่แยกส่วนแล้ว จึงตีพิมพ์ปีละฉบับ โดยเปลี่ยนชื่อเสียใหม่ว่า Ateliers ASEMI ที่เป็น *ห้องสมุดของ CEDRASEMI ซึ่งมีเอกสารทางด้านชาติพันธุ์วรรณนาเป็นส่วนใหญ่ มีโครงการจะย้ายไปอยู่เมืองแอ็กส์ อัง โปรวองส์ เพื่อรวมกับศูนย์เอกสาร

หน่วยงานวิจัยแห่งสุดท้ายที่ควรเอ่ยถึง คือ หน่วยงานวิจัยว่าด้วยคาบสมุทรอินโดจีน ศึกษาอดีตและปัจจุบัน ประชาชาติและรัฐ (La Péninsule Indochinoise d'Hier et d'Aujourd'hui : Peuples et États) สังกัด École Pratique des Hautes Etudes (EPHE) หน่วยงานวิจัยนี้ มุ่งศึกษาประวัติศาสตร์แต่ละยุคของประเทศที่ศึกษา ศึกษาความสัมพันธ์ การแลกเปลี่ยนกับเขตอารยธรรมอื่น ๆ รวมทั้งรวบรวมเอกสารข้อมูลในรูปแบบต่าง ๆ ผลงานวิจัยว่าด้วยประเทศสยามของนักวิจัยจากสถาบันนี้ คือ **Etude historique et critique du **Journal de voyage** de Claude Céberet. บทศึกษาวิเคราะห์บันทึกการเดินทางของ เซเบแรต์* โดย Michel Jacq-Hergoualc'h และ **L'Europe et le Siam du XVIe au XVIIIe siècle, apports culturels. (อิทธิพลทางวัฒนธรรมยุโรปกับสยามประเทศตั้งแต่คริสตศตวรรษที่ ๑๖ ถึง ๑๘)* โดยผู้เขียนคนเดียวกัน

สุดท้ายเป็นแหล่งรวมตัวของอาจารย์ นักวิชาการ นักวิจัยอิสระ นักศึกษา และผู้สนใจศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ชื่อ สมาคมฝรั่งเศสเพื่อการวิจัยเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Association Française pour la Recherche sur l'Asie du Sud-Est, AFRASE)[๑๘] สมาคมฯ ตั้งจุดประสงค์ว่า "จะ

---

๑๖ 389, avenue du Club Hippique, Immeuble Le Sulky, 13084 Aix-en-Provence, Cedex 2.

๑๗ จากเอกสารเผยแพร่ของสถาบันฯ

๑๘ AFRASE, c/o EFEO, 22, avenue du Président Wilson, 75016 Paris.

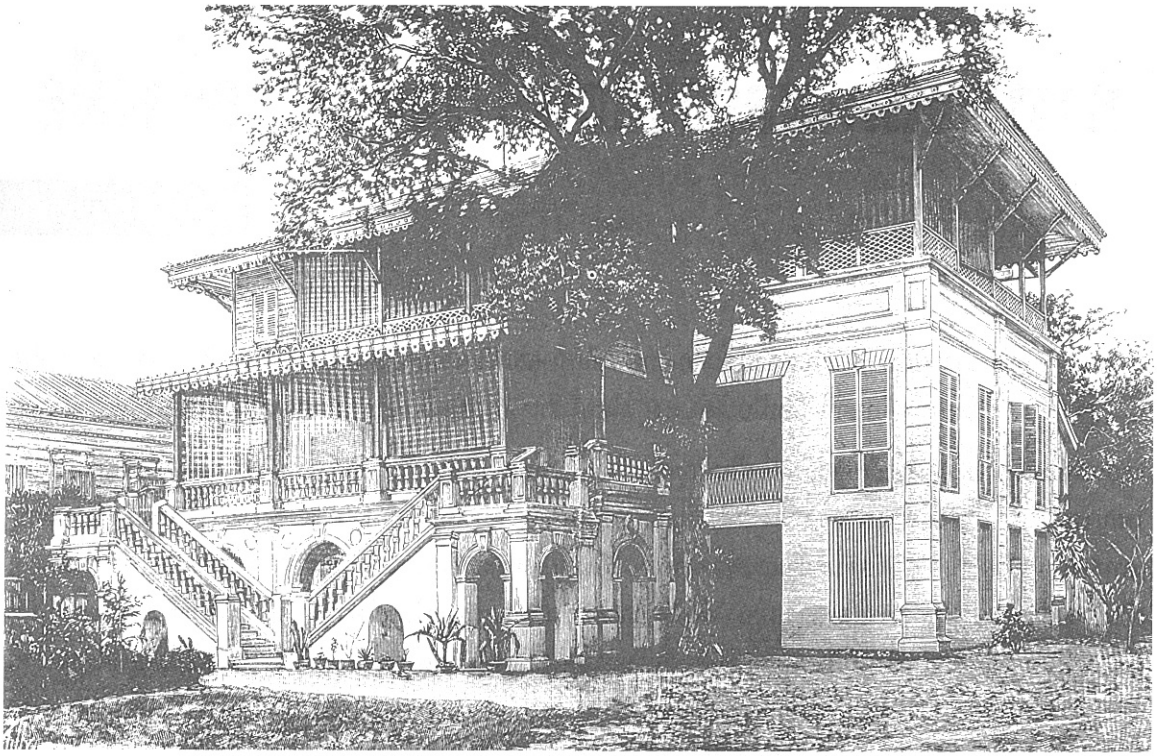

รูปวาดจากรูปถ่ายสถานทูตฝรั่งเศสที่กรุงเทพฯ ในสมัยปลาย
คริสตศตวรรษที่ ๑๙ L'illustration วันที่ ๒๒ กรกฎาคม ค.ศ. ๑๘๙๓ หน้าปก

เป็นสื่อกลางให้แก่สมาชิก และเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารการค้นคว้าวิจัยทางวิชาการในวงกว้าง ตลอดจนสร้างความสัมพันธ์กับหน่วยงานระดับชาติและนานาชาติที่ทำงานค้นคว้าเกี่ยวกับภูมิภาคนี้" กิจกรรมที่ผ่านมาคือการจัดสัมมนากลุ่มย่อย ผลิตจดหมายข่าว **Lettre de l'AFRASE* ปีละสามฉบับ ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวทางวิชาการของสถาบันต่าง ๆ งานวิจัย งานเขียน การจัดสัมมนา ฯลฯ ซึ่งนับว่าเป็นประโยชน์ต่อนักศึกษาวิจัยนอกประเทศฝรั่งเศสที่สนใจติดตามข่าวบทสรุปการสัมมนา รายวิชาเกี่ยวกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่มีสอนในมหาวิทยาลัยฝรั่งเศส

จากการสำรวจเท่าที่ได้ระบุมานี้ แม้ไม่อาจนับว่าสมบูรณ์ แต่ข้อมูลว่าด้วยการค้นคว้าเอกสารและสถาบันการศึกษาวิจัยนับว่าน่าสนใจสำหรับไทยศึกษาไม่น้อย ส่วนที่เป็นข้อมูลเอกสาร ยังมีจดหมายเหตุและเอกสารโบราณที่จะเอื้อต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ประเทศไทยให้สืบค้นอีกมาก เอกสารสำคัญบางชุดยังเก็บรอให้มีผู้ค้นคว้านำมาเผยแพร่และใช้ประโยชน์ในวงการไทยศึกษา ทั้งนี้การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับประเทศไทยในสาขาต่าง ๆ ก็ยังคงเป็นหัวข้อศึกษาของบรรดานักวิชาการและนักวิจัยฝรั่งเศสอย่างต่อเนื่อง และมีแง่มุมในการค้นคว้าใหม่ที่ชวนติดตาม

✹